

ním sportovcům, kteří nenavícují, a opatché vztahy těchto sportovců k aktivní účasti na III. CS. Obdobné systémy vztahů se sledují u příslušníků odborů turistiky a zejména ZTV. Chceme zachytit postoj cvičitelů a trenérů jak k nácviku, tak i ke všem ostatním akcím spojeným s realizací okresních spartakiádních vystoupení a III. CS, registrovat a vyložit odezvu těchto vystoupení u diváků.

Chceme aspoň rámcově zachytit vliv tisku, rozhlasu a televizních programů, případně i odraz v literatuře a ve výtvarném umění. Metodologické otázky jsou postaveny na požadavcích výzkumu a na možnostech organizačních a hlavně personálních. Z technik výzkumu se vzájemně doplňují pozorování, dotazníky, rozhovory, rozborů zpráv kompetenčních institucí, závěry z hodnocení vystoupení a soutěží, zpracování zpráv tisku, rozhlasu a televize, zpracování dosavadních výsledků odborné literatury pojednávající zejména z historického hlediska o funkci masových vystoupení.

Projekt časového a materiálního zajištění opírá se o plán práce komise PK 10, HPK 4 (Výzkum III. CS), Vědecké rady ČSTV, který zahrnuje vedle sledování společenské odezvy III. CS i hloubkový rozbor jednotlivých skladeb, estetické hodnocení, organizační zajištění, problémy výstavby a hygienických opatření i antropometrická a fyziologická měření.

Zajištění sociologického výzkumu prošlo několika etapami. Po stanovení základního výzkumného úkolu a materiálního a kádrového zabezpečení se sešli v únoru 1965 všichni spolupracovníci na úvodní instruktáži pro pracovníky v terénu. Ti si vyzkoušeli v březnu práci s jednotlivými technikami výzkumu, což bylo druhou fází předvýzkumu. V dubnu až v květnu probíhá první fáze výzkumu, kdy jsou zachycovány situace v době příprav, nácviku, zkoušek a prověrek, kdy se analyzuje nejen organizační zajištění, ale i dodržování pedagogických zásad.

V červnu se zjišťuje, jak se vytváří a formuje situace v průběhu a těsně po vystoupení na okresních spartakiádách, což je druhá fáze výzkumu, a třetí fáze zachycuje problematiku utvářející se při vyvrcholení III. CS v Praze a při celostátních soutěžích. Časově nejdelší trvání bude mít fáze poslední — čtvrtá, kdy se bude sledovat „dopad“, ohlas III. CS nejen v tělovýchovném hnutí, ale i v ostatních oblastech našeho společenského života, jakož i ohlas v cizině.

Proto je třeba si všimnout i účasti našich krajanů, žijících v cizině, na těchto celonárodních akcích. Tím se zachytí i základní znaky, kterými se vyznačují současná masová gymnastická vystoupení a velké sportovní soutěže proti dřívějším akcím podobného charakteru, ať již se konaly ve formě sletů, dělnických spartakiád či olympiád nebo mistrovských sportovních soutěží.

V souvislosti s tím se nabízí i srovnání s obdobnými slavnostmi v cizině a zejména rozbor těch tělovýchovných podniků, které jsou přímo inspirovány obrazem našich tělo-

výchovných slavností, zvláště v rozvojových zemích.

Tak je možno učinit i pokus o to, vysledovat trend dynamiky tohoto společenského jevu nejen u nás, ale vůbec v tělovýchovném životě ve světě, tohoto společenského jevu nazíraného jako důležitá subkultura každého společenského prostředí naší doby.

Bořivoj Petrák, CSc.

Z činnosti Čs. sociologické společnosti

Čs. sociologická společnost pokračovala ve své činnosti dalšími přednáškami, především v jednotlivých sekcích.

V sekci sociologie politiky a práva přednášel 7. 5. 1965 dr. M. Svoboda na téma *Sociologie byrokracie v systému Maxe Webera* a 28. 5. doc. dr. J. Boguszak na téma *Informace o jugoslávské sociologii politiky a práva*. Obě schůzky řídil předseda sekce Fr. Šamalik, CSc.

Sekce obecné sociologie, vedená prof. V. Tlustým, se sešla 17. 5. 1965 na diskusním večeru na téma *Problémy systému marxistické sociologie*. Přednášel CSc. D. Slejška.

Sekce kultury — vedoucí M. Disman — uspořádala 27. 5. 1965 přednášku doc. J. Kádlece *Evropský přístup ke vzdáleným kulturám, kulturní antropologie a polynéské plastiky v kulturním kontextu*.

Sekce sociologie rodiny a mládeže se sešla v této době rovněž dvakrát. 31. 5. 1965 přednášela dr. M. Kubičková o *Teoretické přípravě výzkumu vysokoškolského studentstva, zvláště zkušenostech ze západoněmeckého sociologického výzkumu mládeže* a 28. 6. referovala pro skupinu sociologie rodiny V. Fischerová na téma *Rodina v sociální struktuře společnosti*. Skupinu sociologie rodiny vede doc. MUDr. František Janda, DrSc., z lékařské fakulty hygienické UK.

Na besedě, kterou pořádala sekce sociologie venkova o izraelském družstevnictví a zemědělské výrobě, promluvil dr. J. Tauber a prof. František Lom, účastníci nedávného zájezdu do Izraele.

V sekci sociologických metod a technik (vede doc. V. Lamser) byl ukončen seminář o kvantitativních metodách v sociologii. V jeho rámci bylo uspořádáno osm přednášek. Pozornost se soustřeďovala na tyto problémy: zásady výzkumu, vztah výzkumu a sociologické teorie, otázky kvantifikace, zvláště sestavování stupnic, vztahy mezi sociologií a statistikou, strojové zpracování a sociometrické techniky.

I nadále se výbor Společnosti snažil zajistit přednášky zahraničních sociologů, kteří navštívili ČSSR. Tak sekce sociologie průmyslu uspořádala 15. 6. 1965 přednášku polského sociologa Alexandra Matejko *Poslední výzkumy polské průmyslové sociologie*.

Sekce sociologie města uspořádala přednášku předního anglického sociologa, docenta university v Glasgowě, J. B. Cullingwortha: *Použití sociologie v plánování a výstavbě měst ve Velké Británii*.

Při Čs. sociologické společnosti pracuje terminologická komise vedená prof. J. L. Fischerem. Členy této komise jsou: dr. Z. Sirmiska, M. Disman, Mir. Petrušek, doc. V. Juřík, doc. J. Klofáč, prof. V. Tlustý, DrSc., V. Horská, doc. dr. inž. J. Tauber, dr. M. Hájek, dr. J. Solař, V. Wagner, prof. dr. K. Galla. Terminologická komise připravuje k vydání — počátkem roku 1966 — *Stručný sociologický slovník* (populárně vědecký — asi 900 strojových stran) za součinnosti 25 až 30 spoluautorů. V současné době je vypracován návrh tematické struktury slovníku.

2. června 1965 se konalo první valné shromáždění Čs. sociologické společnosti. Za přítomnosti asi 250 členů zahájil zasedání předseda Společnosti J. Klofáč. V úvodním referátu mimo jiné řekl: „Myslím, že mohu bez nadsázky říci, že Čs. sociologická společnost v prvním roce své činnosti přispěla ke společenskému rozvoji sociologie jako potřebného vědního oboru. O tom svědčí jak morální podpora stranických a státních orgánů, tak i značný tlak z některých krajů na zřízení místních poboček, a konečně i značný zájem o členství v Sociologické společnosti, která již dnes, po roce činnosti, patří k početné největším na světě. O negativních stránkách této skutečnosti budu mluvit později.“

Čs. sociologická společnost přispěla i k jistému mezinárodnímu uznání čs. sociologie. Zvláště se sociology socialistických zemí, především sovětskými a polskými, jsme navázali velmi intenzivní styky. Ale Čs. sociologická společnost jako člen Mezinárodní sociologické asociace je v kontaktu i se sociology a sociologickými společnostmi kapitalistických zemí. Jde především o vzájemnou výměnu materiálů, která se již ještě zlepšila, až vyjde první číslo *anglického překladu* našich „Zpráv“. Pro členy Společnosti přednášelo již několik zahraničních sociologů a také někteří naši sociologové byli pozváni do zahraničí. O mezinárodním uznání čs. sociologie také svědčí, že z podnětu UNESCO a z jeho finančních prostředků bude příští rok uspořádána v CSSR mezinárodní konference o matematických metodách ve společenských vědách.

Chtěl bych otevřeně říci, že Čs. sociologická společnost pracuje ve značně obtížných materiálních podmínkách. Uvažme, že Společnost má dnes na 1200 přihlášených členů, 12 sekcí, pět místních poboček. Máme rozsáhlou korespondenci nejen s členy, sekcemi a odbočkami, ale i se zahraničními sociologickými společnostmi. Vydáváme „Zprávy“, které sami píšeme a rozmnožujeme. A veškerá tato činnost se uskutečňuje v jedné místnosti, v níž nyní zároveň pracuje sekretariát nově založeného Sociologického ústavu, a má zde být i pracovna jeho ředitele. Přitom jde de facto o místnost vědeckých pracovníků Filosofického ústavu ČSAV, kde jsme vlastně jen trpěni.

Tím jsem u prvního problému, jehož řešení považují za nutné, má-li naše sociologie dosáhnout úspěchů, které by měly význam

pro praxi. Žádná věda se nemůže rozvíjet bez vybavení, které odpovídá moderní úrovni metod a technik práce.

A nyní k dalšímu problému, jehož řešení podle mého názoru stojí před naší sociologií. Na začátku jsem dokumentoval rozmach čs. sociologie v posledním roce mimo jiné i kvantitativním růstem sociologických pracovišť a členů Sociologické společnosti. Je ovšem zcela zřejmé, že úroveň vědy se nedá měřit pouze počtem pracovišť, resp. počtem lidí, kteří se do příslušné vědecké společnosti hlásí. Bude třeba pomýšlet na stanovení určitých kritérií pro přijetí za řádného člena a zavést dvě kategorie členů Společnosti, jako je tomu u jiných vědeckých společností. Je to nutné, má-li Čs. sociologická společnost nabýt vážnosti a uznání i u jiných vědeckých společností a v celé naší veřejnosti.

Nakonec ještě k jednomu problému, který v nynější situaci považují rovněž za důležitý. Bylo by jistě užitečné, kdyby kontakty se zahraničními sociology a sociologickými institucemi byly intenzivnější než dosud. Ve stycích se sociology socialistických zemí je to potřebné jednak proto, že se tím stmeluje fronta marxistické sociologie, že na tomto základě možno docházet k hlubšímu vzájemnému poznávání, že se v mnohém můžeme vzájemně učit a vyměňovat si zkušenosti. Kontakty se sociologickými institucemi kapitalistických zemí nám umožní vědeckější poznání tamějších poměrů, což pro sociologa je velmi důležité. Tím bude i naše ideologické působení účinnější, protože sociologie nesporně patří k vysoce ideologicky a politicky angažovaným oborům. Nelze popřít, že se mnohému, hlavně v metodách a technických výzkumů, můžeme učit, ať již v pozitivním nebo negativním smyslu. Tyto styky se mohou uskutečňovat po třech liniích: 1. Výměna materiálů, publikací, výsledků výzkumů apod. 2. Vzájemné návštěvy, včetně mezinárodních konferencí. 3. Společné srovnávací výzkumy.“

C tradicích československé sociologie promluvil s. Macků. Hlavní pozornost věnoval empiricko-teoretickému proudu v čs. sociologii. Zmínil se o hlavních postavách české sociologie: „Vlastní sociologie u nás vzniká v době, kdy k nám pronikl pozitivismus, jehož nejvýznamnějším představitelem byl František Krejčí. Za zakladatele naší sociologie je pokládán T. G. Masaryk. Nemůžeme se zde podrobněji zabývat rozбором jeho názorů, ani problematikou jeho politických koncepcí. Odkazujeme proto na naši celkem bohatou literaturu.“

Přímým nástupcem Masarykovým na filosofické fakultě Karlovy university byl Břetislav Foustka (1862—1947). Jeho hlavní zásluhou je vytvoření prvního sociologického semináře na území Československa a velmi aktivní činnost v oboru překladů základních děl světové sociologie.

K nejvýznamnějším žákům B. Foustky patří nepochybně Karel Galla, z jehož prací připomínám *Pokrok jako idea a společenská skutečnost* (Praha 1930), který se v posled-

ních letech věnoval ovšem více problémům pedagogiky.

Z profesorů sociologie na filosofické fakultě Karlovy university je nepochybně i v zahraničí nejznámější *Josef Král* (1882). Jeho vědecká činnost se soustřeďovala především na obor filosofie, a to zejména na její historii. Filosofii pojímá jako „jednotný výklad světa a života na základě jednotlivých věd“. Jeho nejvýznamnější dílo *Československá filosofie* (Praha 1937, str. 338) přináší nejobsáhlejší bibliografické údaje o naší filosofii a jí příbuzných vědách. Je dodnes po faktografické stránce velmi cennou prací.

K rozvoji čs. sociologie přispěl i tím, že založil časopis *Sociální problémy*, jehož prvé číslo vyšlo v květnu 1931. Kolem časopisu byli semknuti jeho žáci.

Při zemědělské akademii věd v Praze byl vybudován Ústav sociologie venkova, který vedle vědecky problematických prací, jež měly posílit ideologii agrarismu (např. Holečková Filosofie selství), shromáždil i cenné empirické údaje o postavení našeho venkovského obyvatelstva. S Ústavem spolupracoval i profesor sociologie na Vysoké škole zemědělské v Brně *Tomáš Čep* a přední slovenský sociolog *Anton Štefánek* (1877–1964), autor *Základů sociografie Slovenska*, 1946.

Z hlediska pokusu o vytvoření marxistické sociologie jsou ovšem nejpodnětější ty práce čs. sociologů, kteří vytvářeli určité ucelené systémy. K nejvýznamnějším systematickým patří *Emanuel Chalupný* (1879–1958), mimořádný profesor sociologie v Brně. Sociologii pojímá jako *vědu o civilizaci čili kultuře*, tedy jako jednu z věd vysloveně humanitních, jako jedno z odvětví antropologie v nejširším slova smyslu.

Pro koncepci dnešní marxistické sociologie je — dle našeho názoru — nejpodnětější ten směr naší nemarxistické sociologie, který vycházel ze *strukturálně funkčního pojetí společnosti*. K němu možno počítat *J. L. Fischera* (1894), který se habilitoval jako docent sociologie u prof. Bláhy. Byl však a je znám především jako filosof.

Prakticky ve všech domácích i zahraničních přehledech naší sociologie je pokládán za nejvýznamnějšího jejího představitele *Arnošt Bláha* (1879–1960), hlavní představitel brněnské sociologické školy. U Bláhy je nutné vyzvednout, že již od roku 1910 prováděl

sociologické průzkumy. K nejvýznamnějším z nich patří průzkum obce Velká nad Veličkou. Z jeho prací připomínám alespoň *Sociologii sedláka a dělníka* (1925) a zejména *Sociologii inteligence* (1937), která při svém výtčání byla jedinečným dílem ve světové literatuře vůbec a bývá dodnes zahraničními sociology citována. V roce 1930 založil Bláha *Sociologickou revui*, jejímž byl hlavním redaktorem. Poznamenejme, že zde byla pravidelná rubrika „Teorie socialismu“, kterou vedl marxista *Ludvík Svoboda*, redaktorem pro sociologii umění byl v ní *Bedřich Václarek*, o pedagogických problémech do ní psával učitel-komunista *Oldřich Blažek* atd.

Znalost tradic naší sociologie může nám pomáhat v těchto směrech:

1. Lze využít bohatého *faktického materiálu*, tj. výsledků empirických výzkumů. V tomto smyslu by bylo jistě zajímavé srovnat tehdejší stav různých úseků našeho společenského života se stavem současným. Jako příklad uvádím možnost srovnat výsledky předválečného průzkumu obce Velká nad Veličkou s obdobným průzkumem, který by se uskutečnil (při použití srovnatelných metod) v současné době. Není nutné rozvádět, že obdobné studie by mohly v mnohém přispět k objasnění otázek sociální mobility a k postižení revolučních změn naší společnosti.

2. Ve vědeckých publikacích, zejména *monografických*, našich nemarxistických sociologů najdeme četné podněty i mnohé cenné poznatky. Tak například Bláhova *Sociologie inteligence* má dodnes význam i pro studium současné problematiky naší inteligence.

3. Také pokud jde o *celkovou koncepci* může současná sociologie čerpat některé podněty ze strukturálně funkčního chápání společnosti, jak se vyvíjelo v naší sociologii. V tomto smyslu by bylo nepochybně poučné srovnat názory našich předválečných sociologů s názory strukturálně funkcionalistické školy, jak je rozvádí *Zygmunt Bauman* ve své *Sociologii* (Praha 1965).“

Podrobnou zprávu o činnosti Čs. sociologické společnosti za uplynulý rok podal tajemník Čs. sociologické společnosti *D. Slejška*.

O činnosti Slovenské sociologické společnosti podal zprávu její tajemník *O. Bakoš*.

Pro diskusi se hlasovalo o návrhu výboru na rozdělení nových členů na dvě kategorie a kritériích pro přijímání členů.

A. Gabalová

Z domova...

O československé sociologii, jejích úkolech a poslání

v současné etapě vývoje naší společnosti pojednal v rozhovoru s redaktorem „Rudého práva“ (27. 5. 1965) ředitel Sociologického ústavu Čs. akademie věd prof. dr. Miloš Kaláb: „Jestliže chápeme sociologii jako vědu o sociálním vývoji celku (uvedl), pak je zřejmé, že marxismus má výrazný sociologický charakter, že osudy rozvoje sociologie u nás jsou úzce spjaty s rozvojem celého marxismu.“ Je nutno rozvíjet marxistickou sociologii pro dnešní potřeby, analyzovat současnou společnost v celé její složitosti, kriticky zhodnotit i soudobou buržoazní sociologii, „která, abstrahuje-li od chybných ideologických koncepcí, přináší řadu důležitých objevů a cenných podnětů, zejména v oblasti techniky empirických sociologických průzkumů.“ — Na další otázku, jak bude Sociologický ústav pomáhat při zvědečnění sociologických výzkumů, odpověděl prof. Kaláb: Sociologie se u nás stává téměř módou, je o ni veliký, a často i povrchní zájem. Četné dosavadní výzkumy jsou roztržité a často na nízké teoretické úrovni. Sociologický ústav proto zřídí zvláštní metodologické oddělení, které by poskytovalo konzultace i jiným institucím provádějícím sociologický výzkum a posuzovalo by projekty takových výzkumů. —

K otázce o soudobém poslání a úkolech naší sociologie řekl prof. Kaláb, že SÚ ČSAV se bude zabývat především základním výzkumem sociální struktury naší společnosti, empirické sociologické výzkumy bude zaměřovat především k rozvoji obecné teorie společnosti. Uvedl dále, že se počítá „s postupným vytvořením celé sítě speciálních sociologických pracovišť, která budou využívat základního výzkumu a zaměřit se k praktickému řešení problémů na svém úseku. Tak např. má vzniknout speciální pracoviště pro sociologii rodiny při sekretariátu Státní populační komise; sociologií města a bydlení se má zabývat Výzkumný ústav výstavby a architektury v Praze; sociologií venkova resortní Ústav pro sociologii a historii zemědělství, sociologií průmyslu Institut národohospodářského plánování Vysoké školy ekonomické v Praze atd. Sociologická pracoviště mají postupně vznikat v rámci jednotlivých resortů i na větších závodech. Významnou úlohu v celkovém rozvoji sociologie bude mít i sociologické pracoviště Vysoké školy stranické, které se mimo jiné soustřeďuje na problematiku řízení společnosti.“ — V zá-

věru rozhovoru prof. Kaláb ještě dodal, že samy empirické sociologické průzkumy jsou jen složkou vědecké analýzy sociální skutečnosti, a je proto nutné spojovat je s intenzivní prací teoretickou. „Nestačí abstraktně popsat určitý sociální jev; je nutno znát i jeho příčiny a podmínky, jeho funkci v celku společnosti, jeho vývojové tendence. Teprve takovéto poznání může být základem cílevědomé lidské činnosti. Aby sociologie dospívala k takovému poznání, musí na jedné straně úzce spolupracovat s filosofií a historií, na druhé straně pak se všemi teoretickými společenskovědními disciplínami. Není tedy náhražkou ostatních společenských věd, ani „zěračným lékem“ na všechny společenské neduhy.“

Sociologie v urbanistice

Útvar hlavního architekta v Ostravě vypsal soutěž pro tamní urbanistické pracoviště. Mezi pracovníky, které útvar hledá, jsou nejen inženýři — projektanti, urbanisté a vodošopodáři, ale také sociolog-demograf. (Hospod. noviny 1965, č. 22.) — Opravdu, sociologie může a má pomáhat řešit nejen jeden složitý problém velkoměst. Ve světovém měřítku není ukončen proces neustálého růstu velkých průmyslových a politických středisk; poslední statistická data např. zjišťují, že počet obyvatel Tokia překročil 10 miliónů osob. Již z tohoto a řady podobných faktorů je zřejmé, že technické, dopravní, pracovní, zdravotní, kulturní atd. předpoklady optimálních vztahů obyvatel velkých měst jsou samy o sobě nesnadným problémem architektonickým, ale také sociologickým.

Sociolog v předmanželské poradně

V listopadu r. 1964 byla na psychiatrické klinice na Karlově v Praze zahájena činnost „linky důvěry“: lidé, kteří stojí před zoufalým rozhodnutím, občané propadlí nejhlubší krizi, mohou zavolat na telefonní číslo 237900. Každý den se hlásí asi 20 nešťastných lidí. Po tomto prvním úspěchu „linka důvěry“ rozšířila svou činnost, vytvořila širší poradní sbor, a tak vznikla poradna pro konfliktní vztahy, která funguje každou středu na psychiatrické klinice a poskytuje i právní, sociální a jinou pomoc. „Více než 65 % případů, které „linka důvěry“ zaznamenává, charakterizují psychiatři jako těžké manželské konflikty“, zjišťuje B. Vrabcová ve své zprávě v časopisu *Nová Praha* (1965, 11). Proto se klade — pokračuje autorka — velký důraz na předman-

želské poradny, v nichž spojují své znalosti o předpokladech a vytváření harmonického manželského života psycholog, psychiatr, sociolog a právník. První předmanželská poradna vzniká v Praze, a prozatím bude sloužit všem snoubeneckým a manželským pářům z Prahy, které vyhledají její radu a pomoc. Postupně by se měly předmanželské poradny rozšiřovat v celé republice tak, aby byla alespoň jedna v každém krajském městě. Na psychiatrické klinice profesora Vondráčka na Karlově zahájí v nejbližší době činnost také nové výzkumné pracoviště nazvané „mentálně hygienické středisko“. Bude zkoumat poruchy lidských vztahů a na základě konkrétních případů odhalovat obecné příčiny těchto jevů i cestu k nápravě. „Linka důvěry“ bude s novým střediskem úzce spolupracovat.

O sociologii a psychologii průmyslu

píše M. Bauer v *Práci* (1965, č. 132): Tyto pojmy se nyní houně vyskytují v odborném i denním tisku, ale i na pracovních poradách a schůzích. Někteří lidé v sociologii a psychologii vidí jakýsi univerzální všelék na neduhy v řízení a ve výchově pracujících. Avšak sociolog (pokračuje autor) může objevit řadu negativních jevů, pokusit se odpovédět na příčiny, ale změna stavu není v jeho silách ani kompetenci. Proto musí naši hospodářští pracovníci, straničtí a odboroví funkcionáři především pochopit, že jenom tehdy bude sociologie a psychologie průmyslu něco platná, „když všechno, co objeví a prozkoumá, dostane v praxi uplatnění. Proto také hlasy některých hospodářských pracovníků, jako: dejte mi jednoho sociologa, psychologa, a já vám ukáži za půl roku nový závod apod., jsou neoprávněné a přinejmenším nerealistické. Sociologie a psychologie jsou jedním z prostředků vědeckého řízení společnosti i výroby. Málo však pomohou tam, kde se vyrábí na starých nemoderních strojích, kde existuje chaos v řízení a organizaci“ — dodává M. Bauer. Správně také uzavírá: Sociologie a psychologie mohou ke vzrůstu pracovního výkonu, k dobrým sdružským vztahům, spravedlivému odměňování a růstu iniciativy lidí přispět tím, že budou „objektivním poznáním stavu, podmínek i výrobních vztahů působit na kvalitativní změny v řízení, organizaci i výchově.“

Sociologie a hamletovský motiv

Podle šetření ministerstva zdravotnictví bylo u nás v roce 1963 z celkového počtu sebevražděných pokusů 3627 žen a 2066 mužů. Z tohoto počtu pokusů o sebevraždu bylo plných 27,0% vyslovené demonstrativní povahy. Sebevraždou zemřelo v r. 1964 celkem 2008 osob, méně o 63 osoby než v r. 1963. Převládajícím motivem v 57% všech případů jsou rodinné a erotické konflikty. Mohli bychom konstatovat se zadostiučiněním, že to nejsou motivy hmotné existence, praví *Rudé právo* (1965, 160), ale to už dnes nestačí. Je to také otázka smyslu existence

člověka, symptom skutečnosti, že tito lidé nejsou pro život dostatečně připraveni v mládí. — Což kdyby si těchto otázek všímali nejen psychiatři a sociologové (pokračuje list), ale i pedagogové? Nelze se ubránit pocitu, že by to byla užitečná prevence proti hamletovským konfliktům

Sociologie byrokracie

Na pozvání Sociologického ústavu SAV navštívil Slovensko prof. Jože Goričar, ředitel Ústavu pro sociologii a filosofii při universitě v Lublani. Při této příležitosti přednášel o byrokracii jako zvláštní vrstvě v soudobé společnosti a o této otázce mluvil i v rozhovoru s časopisem *Kulturný život* (1965, 24). Prof. Goričar poukázal na ohromný vzrůst státního úřednického aparátu v kapitalistických státech (např. ve Francii a USA). Domnívá se, že pro sociologickou analýzu byrokracie jako zvláštní společenské vrstvy základní kritérium je pojem moci, pomocí něhož lze rozšiřovat mezi státním úřednictvem jako sociální kategorií a byrokracií, kterou vyznačuje právo a možnost rozhodovat aspoň relativně samostatně a mít možnost společenského přinucování. Dalším znakem byrokracie je její osamostatnění od toho, kdo jí moc svěruje, např. od lidu (ve státně politické oblasti), nebo od vlastníků výrobních prostředků (v ekonomice). Řečeno slovy Engelsovými: Státní moc, sloužící svým vlastním zájmům, přeměňuje se ze sluhů společnosti na její pány. Takto vykládá prof. Goričar i podstatu stalinismu: Stalin byl vrcholem pyramidy, která — rozšiřujíc se směrem dolů — se skládala z mnoha „malých Stalinů“, kteří při pohledu zhora byli objekty, při pohledu zdola tvůrci a záruka kultu osobnosti. „Bez regulérního a bezpodmínečného fungování tohoto mechanismu byl by „kult osobnosti“ zůstal subjektivním snem, patologickým faktem, a nikdy by nebyl mohl dosáhnout toho společenského efektu, který trval desetiletí“. — Pěkně jde o byrokratické zjevy v socialistických státech, soudí prof. Goričar, že je třeba tento byrokratismus vysvětlovat jako vlastnost společenských vztahů v přechodném období: Tak jako mladá socialistická společnost nemůže přes noc likvidovat všechny zbytky kapitalismu, nemůže přes noc zlikvidovat ani projevy byrokratismu.

Výchova sociologů

Život strany (1965, 11) se zabývá růstem sociologických pracovišť u nás, růstem počtu přednášek a kursů, budováním systému výuky sociologie na vysokých školách, což vše klade rostoucí nároky na potřebu odborných kadrů. „To je hlavní podnět k tomu (pokračuje časopis), že ve školním roce 1965—66 se bude na Vysoké škole stranické — Institutu společenských věd při ÚV KSČ opakovat jednoletý kurs sociologie. Tento kurs sociologie samozřejmě nemůže uspokojit všechny potřeby. Avšak náročnost osnov a dobrý výběr posluchačů umožní vyškolit odborníky, kteří by mohli jednak sociologii

učit, jednak seriózně vést a řídit sociologické výzkumy. Přijetí do kursu je podmíněno politickou praxí a členstvím ve straně, znalostí základů marxismu-leninismu, znalostí základů středoškolské matematiky, aspoň pasivní znalostí ruštiny a doporučením základní stranické organizace a příslušného okresního výboru KSČ. A pochopitelně úspěšným složením přijímacích zkoušek.“

Sociologický průzkum v podnicích vnitřního obchodu

Při Výzkumném ústavu obchodu existuje pracoviště, které se nyní přejmenovává na „oddělení ekonomiky práce“. Podle zprávy *Novin vnitřního obchodu* [1965, 21] provedlo toto oddělení již několik sociologických průzkumů v podnicích vnitřního obchodu. První se zabýval dosavadním vývojem a formami zvyšování kvalifikace pracujících v obchodech, další dva jsou součástí rozsáhlého průzkumu v prodejnách elektrozboží. V nejbližší době chce toto oddělení dokončit sociálně psychologický průzkum v domácích potřebách v Č. Budějovicích a opět se zabývat vývojem kvalifikace zaměstnanců obchodu. Za pomoci sociologických metod chce pak analyzovat problém fluktuace v podnicích vnitřního obchodu.

Nápravně výchovné ústavy a poradní sbory

Nově projednáváný a v červnu t.r. Národním shromážděním schválený vládní návrh zákona o výkonu trestu odnětí svobody má proti dřívější praxi řadu kladných novinek. Posoudit je a zhodnotit přísluší především kriminalistům, přece však chceme i zde upozornit na tzv. poradní sbory, které nový zákon zřizuje. Rozváděje ustanovení § 1. zákona, podle něhož „výkonem trestu odnětí svobody nesmí být ponižena lidská důstojnost“, zavádí nový zákon (ve 3. paragrafu) poradní sbory při nápravně výchovných ústavách a při ministerstvu vnitra vědeckou radu. Poradní sbor má být složen z pedagogů, psychologů a „jiných odborníků“. Při ministerstvu vnitra je jako poradní orgán k prohloubení vědeckosti a zvýšení účinnosti nápravně výchovné činnosti zřízena vědecká rada, „složená ze zástupců vědeckých a společenských organizací a státních orgánů“. Souhlasíme proto, že termín „jiní odborníci“ má na mysli i sociology, z nichž především ti, kdož se věnují sociologii mládeže, mohou pomoci pokrokové tendenci tohoto zákona i ve vědecké radě ministerstva vnitra.

Pouhá zkušenost už nestačí

Pod tímto titulem uveřejnil *dr. R. Šimeček* v *Práci* (č. 125 z 26. V. 1965) zajímavý článek o mikrosociologii ve stavebnické praxi. Vzpomíná, že před lety ve stavebnictví vznikaly jaksi samy drobné pracovní kolektivy, zednické party. Dnes „vytváříme sice také specializované čety, ale jejich soudružnost zdaleka není taková jako kdysi“; soudružnosti kolektivu škodí přerušovaná výstavba na etapy.

Problematika lidských vztahů je zvláště naléhavá v Průmstavu, který zaměstnává na 10 tisíc lidí. „Proto se dostává mistrům a stavbyvedoucím na školení, které probíhá na Orliku, kromě povšechné orientace o makrosociologii i cenných informací o podnikové sociologii. Z průzkumných metod věnuje školení pozornost především kvalifikaci, tj. vyjadřování sledovaného jevu v početních jednotkách“. — V Průmstavu se sledují také předpoklady soudružnosti kolektivů jednotlivých mistrů a vlivy, které party upevňují nebo naopak rozleptávají. Takovouto empirickou mikrosociologii však považujeme za interní podnikovou záležitost, jejíž výsledky bude teprve třeba ověřit v praxi, dodává autor.

Než založíme rodinu

Mladá fronta [1965, č. 119 z 19. V.] otiskla některé předběžné závěry ze sociologického průzkumu mezi snoubenci, který zahájila v listopadu 1963 Státní populační komise. První etapa výzkumu provedla šetření u 1886 snoubenců z Prahy, Brna, Bratislavy a dalších 24 českých i slovenských měst. Na dotazy odpovědělo 90% snoubeneckých dvojic, které v době průzkumu uzavíraly poprvé sňatek. To je ovšem malé procento získaných odpovědí, a proto podle našeho soudu lze i první závěry přijímat s opatrností: Jen 12% novomanželů prohlásilo, že budou bydlet ve vlastním bytě, většina zůstane u rodičů, každá pátá dvojice bude bydlet odděleně. Na každého desátého novomanžela čekala teprve základní vojenská služba, více než čtvrtina nevěst byla těhotná. Na otázku, co snoubenci vlastní ze základních potřeb rodiny (aspoň pro jednu místnost nábytek, práčku atd.), odpovědělo 43% dotazovaných: „Nic“. — Státní populační komise nyní zpracovává výsledky průzkumu na venkově. Na celkové výsledky jsme právem zvědaví, protože budou jedním z prvních objektivních příspěvků k otázce, jaká je naše mládež, zejména v otázce pro další život z nejdůležitějších, jak přistupuje k uzavírání manželství.

Sociologický průzkum vesnice

Kolektiv pracovníků odboru sociálního zabezpečení Východočeského KNV uskutečňuje od počátku roku sociologický průzkum v několika desítkách JZD, a to ve všech okresech kraje. Podle zprávy *Rudého práva* průzkum zjišťuje, co nový zákon o sociálním zabezpečení přináší vesnici z hlediska jednotlivce i společnosti, jak se projeví v příštích letech a jak bude vypadat celkový vývoj důchodců na vesnici do roku 1970.

Proč tak malé náklady sociologických knih?

V *Kulturní tvorbě* [1965, 19] píše *Anton Hykisch* o Pietraňského knize *Psychologická vedoucí pracovníků*. Velmi kladně oceňuje, že kniha polského autora je napsaná inteligentně, vtipně a poutavě, bez zbytečného teoretizování. Neobyčejně zajímavé —

pokračuje Hykisch — sů state o skladbe kolektivitu, dočítate sa o existenci „neformálnych“ skupín, o ich vodcoch. Naučíte sa, ako za pomoci sociometrickej metódy odhalit „neformálne“ vzťahy v spoločenskej skupine. Pietrasiński uvádza najnovšie zahraničné výskumy o existencii a metódach klik. — A nakoniec: slovenský preklad této knihy vyšel v nákladu — 2000 exemplárů!

V *Literárních novinách* (1965, 15) píše Miroslav Jodl o dvou knihách předního polského sociologa Z. Bauman *Sociologie a Sociologie pro každý den*, jež obě vyšly v českém překladě. Recenzent zdůrazňuje, že prvá kniha je určena pro zájemce, který chce hlouběji vniknout do světa sociologie, kdežto druhá se obrací především k mladému čtenáři a snaží se dát mu první lekce sociologického myšlení. — Mladá fronta [uzavírá Jodl] nabídla čtenářům — v nákladu bohužel trapně nepatrném (2500 výtisků) — knížečku již dlouho potřebnou, užitečnou „pro každý den“, a inteligentní. — Na Slovensku i v Čechách tedy stejně macešský nakladatelský zájem o sociologické publikace, ač obě byly v krátké době zcela rozebrané a zájem naší veřejnosti, zejména mládeže, o sociologii a její studium neustále vzrůstá.

Mladi a Seneca

je nadpis další úvahy o naší mládeži, kterou napsal Zdeněk Ráiman do *Literárních novin* (1965, 20). Po nepřehledné řadě úvah, schůzí a konferencí o tváři naší mládeže právem autor doporučuje, aby nastal konec všem náladovým a subjektivním analýzám, který by současně znamenal počátek solidního, diferencovaného, vědecky založeného výzkumu mládeže. Nebezpečí je i v tom, že nám nyní jako houby po dešti rostou různé ankety. Jež nejsou prosty diletantismu, povrchnosti a nedomyšlenosti. Projevuje se nedostatek řízení, plánovitosti, koncepce a koordinovanosti výzkumu. Další nedostatek dosaďních výzkumů vidí autor v jejich přílišném: empirismu a utilitarismu; skoro vůbec chybí úsilí o průzkum motivační, kauzální. Správně pak uzavírá: „Jedině diferencovaný, analytický, dobře organizovaný průzkum mládeže může být zdrojem zobecnění týkajících se celé mládeže, základem reálných opatření, jak zlepšit naši výchovnou práci.“

... i ze světa

Nová sociologická revue „Co-existence“ byla založena R. J. A. Schlesingerem, profesorem na universitě v Glasgowě. Informace o této zajímavé novince v sociologické publicistice uveřejnil doc. dr. M. Stádník v *Hospodářských novinách* (1965, č. 21) v článku „V zemi klasické politické ekonomie“, z něhož citujeme: Na universitě v Glasgowě působí R. J. A. Schlesinger, který o sobě prohlašuje, že je bezpartijním bolševikem. Přispívá do levicových časopisů a založil nyní

revue „Co-existence“, věnovanou srovnávacímu studiu ekonomiky, sociologie a politiky v měnícím se světě. Ve vydavatelské radě je kromě R. Frische, O. Lange, G. Myrdala, J. Tinbergena a dalších i Joan Robinsonová, jmenovaná nyní profesorkou v King's College v Cambridgi. — Britští ekonomové nepředstavují jednotnou frontu, která jde určitým směrem, ať již správným či nesprávným. Vysoké školy tam představují výběr osobností, individualit různého teoretického zaměření. Bylo by nesprávné představovat si je jako zatvrzelé obhájce přežitků a odcházejících řádů.

Sociologický průzkum zahraničně politických názorů

přednikl v USA a ve Francii dr. Gallup, zakladatel známého ústavu pro studium a výzkum veřejného mínění; zjišťoval v těchto zemích poměr tamního obyvatelstva k Němcům. Podle jeho rozsáhlého průzkumu považují v USA za nejbližší své přátele Anglii a Kanadu, po nich však hned následuje NSR. Ve Francii (pokračuje zpráva *Lit. novin*, 1965, 23) je zjištění ještě podivnější: NSR tu získává prvenství před Anglií i Spojenými státy.

Sociologický průzkum Studentské zdravotní služby v Londýně

zjistil (podle zprávy *L. N.* ze 3. června t. r.), že anglická mládež dává přednost omamným drogám před sexem. Problém není jen v tom, že nadměrným užíváním drog chce anglická mládež rebelovat proti běžnému způsobu života, ale především v tom, že v nich vidí možnost dostat se do stavu intelektuálního vzrušení, v němž prý citlivěji vnímá a snáze překonává deprese dospívání. — Ačkoliv ve zmíněné zprávě chybí podrobnější statistické údaje o procentu mládeže, která používá omamných drog (a jakých), závěr je bezpochyby správný: Nepomůže zákaz dlouhých vlasů, určitého oblečení, vyhlášení uzavírací hodiny apod. Je třeba nalézt (a to nejen v Anglii) výchovné prostředky, umět podchytnout zájem mladých lidí, dát jim perspektivu činnorodého života.

Polský sociologický průzkum o životě venkovských žen

Na konferenci věnované problémům pracujících žen na vesnici přednesly D. Galajová a B. Tryfanová výsledky svých sociologických studií o změnách v životě vesnických žen v Polsku. Obě pracovnice se zaměřily na soubor změn, které nastaly v životě polských vesničanek, podle tohoto schématu: venkovská žena jako manželka, matka a hospodyně. Podle podrobného referátu varšavské *Trybuny* (1965, 102) lze výsledky výzkumu polských socioložek shrnout ve zkratce takto:

Starý konflikt — láska a velikost pozemkového majetku — ještě tíží mladé lidi,

zvláště v zaostalých oblastech, ale je na trvalém ústupu. Instituce manželství spočívajícího na majetkových předpokladech prožívá krizi: Při 37 manželstvích uzavřených v r. 1938 (na jedné ze zkoumaných vesnic) 22 jich bylo motivováno hospodářsky, ale v roce 1963 majetkové poměry hrály rozhodující úlohu už jen ve třech ze 34 nových manželství. V dalším životě ženy-manželky nastupují změny volněji. Rozvod není neznámým zjevem ani na polské vesnici, ale u žen pracujících výlučně v zemědělství je velmi řídký: Na 80 rozvodů ve dvou okresech bylo 24 venkovských rozvodů, ale pouze dva u manželů, kteří pracují výhradně v zemědělství.

Největší změny nastaly v životě polské venkovské ženy v její funkci jako matky. Roste její zájem o vědomé (kontrolované) mateřství, stále větší počet porodů se koná v ústavech, pod kontrolou odborných síl, děti venkovských žen mají nyní větší možnost sociálního vzestupu, značně vzrostla péče o zdraví dětí. Leckde na venkově však trvá starý konflikt mezi hospodářem, který potřebuje k práci i mladé ruce, a školou, knihou či sportem; v období intenzivních zemědělských prací klesá dále frekvence ve školách. Daleko větší vliv než dříve vykonává nyní město. Venkovské ženy si přisvojují městskou módu, poslouchají rozhlas, chodí do kina, jezdí do města do divadla apod.

Pokud jde o venkovskou ženu jako hospodyně zjistil výzkum, že postupuje feminizace polského rolnictva: Během posledního desetiletí vzrostl počet žen pracujících v zemědělství o 1,4 %, přičemž počet mužů pracujících v zemědělství poklesl o 10 %. Muži, nacházející zaměstnání mimo toto odvětví, stávají se nezávislejšími na něm, jejich ženy však právě naopak. Přejímajíce na sebe hlavní péči o hospodářství, jsou s ním ještě více spojeny než dříve; s tím souvisí i rostoucí vliv žen na rozhodnutí hospodářského rázu. Technický postup, modernizace a mechanizace zemědělských prací dosud však zasáhly především tzv. mužské práce, s pracemi tradičně ženskými je to horší. Největší výsledky vykazuje polské zemědělství právě v oněch oblastech, v nichž převážně pracují ženy. Tíha všech povinností venkovských žen je nejdnou nad jejich síly; proto je třeba ulehčit jejich práci rozvojem technických prostředků u prací typicky ženských, zmnožit služby, provádět specializaci apod. — Výsledky opravdu podnětné, které by měly být prověřeny odbornými sociologickými studii i u nás!

O mladé generaci v politickém životě

Také do politického života zasahují stále více úvahy a rozborů orientované sociologicky, zvláště pak jde-li o zkoumání ideového profilu mladé generace a jejích politických snah. Velmi podstatným přínosem v otázce ideového formování mladé generace je kniha *Ernesta Fischera Problémy mladé generace*, která klade nejdnou naléhavou otázku a má odvahu k nekonformnímu pohledu,

čímž přinejmenším nutí k hlubšímu přemýšlení a k překonání povrchních, laciných a libivých frází o „naší mládeži“ (*Mladé leta*, 1964). Její aktuálnost potvrzují a doplňují i četné výzkumy či prognózy, které se vztahují na konkrétní politický význam a úlohu mladé generace, jež postupně přichází ke slovu ve všech státech. Ve *francouzském tisku* v úvahách o nadcházející volbě presidenta republiky se zvláště zdůrazňuje, že volební výsledky silně ovlivní hlasy mladých ročníků, které půjdou poprvé k volbám. — *Cervnový XI. sjezd Komunistické strany Rakouska* dal podnět k tomu, aby se strana snažila proniknout do řad dělnické mládeže a mladé inteligence. Největší počet diskusních příspěvků na tomto sjezdu (podle *Rudeho práva* ze 4. června) se zabýval právě touto otázkou. — *O španělské mládeži* říká *Pasionaria*, že žije v permanentní opozici proti režimu a hledá zdroje jednání a cest, po kterých by dospěla k plnému lidskému a společenskému sebeuskutečnění. Zamýšlí se nad mrtvými a reakčními formami života, cítí se oklamána, povstává obrazoborecky s touhou po změně, hledá nové cesty pro naplnění svých představ a nadějí, uchovávající si důvěru v člověka, v život (*Kultúrný život* 1965, 17). — V *Polsku* se připravuje na léta 1966—1970 nová pětiletka, kterou nazývají „pětiletkou polské mládeže“. Bude to první pětiletka mladého pokolení (píše *Przekrój* 1965, 1048), narozeného a vychovaného již v lidovém Polsku a počínajícího nyní samostatný život. V tomto pětiletí se postaví na vlastní nohy tři milióny mladých lidí, přibude 115 tisíc mladých specialistů s vysokoškolským vzděláním, studia ukončí 520 tisíc techniků a 900 tisíc absolventů odborných škol; do zemědělství nastoupí 40 tisíc vysokoškoláků a 340 tisíc mládeže z technických škol.

Sociologie mládeže v socialistických státech si musí všimnout také účasti a přínosu mladé generace ve výstavbě státu, protože polská data i vše další jsou svědectvím rychle postupující generační změny a výměny, která dříve či později zasáhne všechny oblasti společenského života, samozřejmě i u nás.

Akademická mládež v USA

Sociologické sondy ověřující její názory a ideovou podobu, zkoumání názorů, kterými se řídí při posuzování politického života své země, to vše je předmětem vzrůstajícího zájmu v Americe i u nás. (Srovnej např. článek o opozičních náladách na amerických univerzitách a o intelektuální opozici proti zahraniční politice vlády — *Rudé právo* z 8. VI. 1965.) Počet vysokoškoláků v USA rychle roste, takže dosahuje 5,25 miliónu osob a do roku 1970 má stoupnout na 8,5 miliónu. Tato „Mladá Amerika“ zřejmě prochází, jak ukazují četné a stále pokračující sociologické průzkumy, velmi složitým a mnohostanně komplikovaným myšlenkovým vývojem, jež nelze zjednodušovat, ani měřit a registrovat podle evropských měřítek. Sami američtí autoři mluví o „ztracené generaci“, majíce na

myslí mládež, která prošla válkou, jindy o „mlčící či ubité generaci“ a zaznamenávají jako převládající psychologický rys mladé intelektuální vrstvy její vzor, výbušnou dynamičnost, její kritický a protestující postoj proti nestovnalostem veřejného či akademického života. Zdůrazňuje se dále střízlivost jejich názorů, rozhodný odpor proti frázím, dokonce přímá nenávisť k planým řečem. Politicky je akademická mládež jako celek pokrokovější (v americkém měřítku), než je průměr země; 71 % volí demokraty, zatímco průměr všech voličů je 61 % pro demokraty. Pokud jde o politickou příslušnost, největší část (35 %) si zakládá na své nezávislosti (mezi nimi i marxisté), 33 % se hlásí k demokratům, 24 % k republikánům. Značný vliv na akademickou mládež měl prezident Kennedy: mnozí ho pokládali přímo za symbol svých názorů a snah, tříz pěti studentů za nejlepšího prezidenta USA. Pokud jde o religiozitu, 40 % vysokoškoláků je zachvácenno skepsí v prvním roce studia: „theismus“ (u tří ze čtyř) převažuje nad oddaností k církvi. Typicky americký je sociální původ akademické mládeže: 60 % jejich otců a 40 % matek má vysokoškolské vzdělání. Mezi hlavní problémy vnitřního života patří problém odcizení, protest proti neosobní době komplexní mechanizace a automatizace, v níž se ztrácí člověk a je drcena jeho osobnost; s tím zřejmě souvisí, že 60 % americké mládeže chce studovat na malých univerzitách, aby aspoň zde takovým způsobem unikla stroje mechanizace a „velkovýrobním“ formám života, i vysokoškolského.

Volby a sociologie v Anglii

Po své letošní volební porážce utekli se angličtí konzervativci o pomoc k sociologii. Zřídili totiž zvláštní komisi, která má analyzovat příčiny jejich volebního neúspěchu a stanovit cesty k vítězství v příštím volebním utkání. V této komisi jsou představitelé strany, kapitáni hospodářského života — a také sociologové; i do volebních zápasů, analýzy hospodářského a politického života země se prosazuje metoda objektivního zkoumání skutečnosti, aby na tomto základě bylo možno dělat prognózy, plány a konec konců i volební programy do budoucnosti, jak ukazuje právě tento anglický příklad.

Rozmach světové televize

je v našem století základním faktem a podnětem k sociologickým průzkumům o jejím politickém, kulturním a propagačním vlivu na milióny posluchačů po celém světě. Podle posledních dat varšavské *Trybuny* jsou dvě skutečnosti rozhodující, pokud jde o televizaci dnešního světa: Zprv se zvětšuje televizní hustota, tj. roste počet vysílacích televizních stanic i počet televizorů. Koncem roku 1963 vysílalo na celém světě celkem 3957 televizních stanic a počet televizorů dosáhl 141 miliónů; v dalších letech tento počet ovšem dále i rychle stoupal. Z druhé te-

levizní hustota se přesunula z Ameriky do Evropy, která Nový svět i zde už předstihuje. V Evropě bylo totiž (k uvedenému datu) 2489 vysílacích televizních stanic, v obou Amerikách, Severní i Jižní, však pouze 934; v Asii jich bylo 407, v Africe a Oceánii po 66. Převaha evropského kontinentu nad americkým povstala až v posledním desetiletí, protože předtím 90 % všech televizních vysílaček bylo na území USA a soiva 7 % v Evropě. — Pokud jde o vliv televize na život a názory člověka, zkoumal u nás tuto otázku mj. prof. Anton Jurovský. V právě vyšlé knize *Duševný život v spoločenstvech podmienkach* (2. dopl. vyd., Bratislava, Osveta 1965) na základě výzkumu u mládeže z let 1960-61 uzavírá, že v dnešním stadiu má televize jako oznamovací prostředek účinnost hlavně „ako náhrada skúsenosti, skutočného zážitku (priame prenosy športových udalostí, divadelných a javiskových vysielaní), a čo je veľmi pozoruhodné, aj ako prostriedok na sprístupnenie filmov (ako domáce kino); naproti tomu ako zpravodajský a informatívno-náučný prostriedok sa dosiaľ uplatňuje pomerne málo, podstatne menej ako rozhlas“. — V zahraniční literatuře jsou ovšem význam a působení televize mnohostranně zkoumány metodou sociologického průzkumu. Pozoruhodná je např. polská práce Flemingova o školní televizi, která vyšla ve slovenském překladu.

Na pomoc podnikovým sociologům

Z bohaté sociologické literatury, původní i přeložené, která vychází v Polsku, dvě knihy z poslední doby jsou určeny jako přímá pomoc podnikovým sociologům a vedoucím závodů, z nichž se můžeme poučit i u nás. (Obě by ostatně bylo vhodné přeložit do češtiny, jen kdyby se našlo nakladatelství, které by bylo dosti pohotové.) První z těchto kvalitních pomůcek je 250stránková kniha od Bera Hausa *Formy organizací práce v průmysle*. Je založena na analýze různých forem a efektivnosti práce v polských průmyslových závodech, na analýze vlivu těchto faktorů na vztahy mezi dělníky, na rozdělení práce a systém odměn. V podstatě tedy kniha z pomezí ekonomie, sociologie, vědy o organizaci práce a psychologie práce. Recenzent „Trybuny Ludu“ (1965, 138) zvlášť kladně oceňuje, že autor opřel své názory o přímý výzkum, který prováděl ve stu podnicích strojího průmyslu, v hutních, chemických i jiných závodech, že mnoho pozornosti věnoval problému rozdělení práce v podnicích i zásadě změnitelnosti, rotace práce, a konečně že teoreticky i prakticky kladně zhodnotil kolektivní formy dělnické práce. Protože pak kniha obsahuje i mnoho praktických rad, doporučuje ji recenzent především organizátorům práce v průmyslových podnicích a podnikovým sociologům. — Vedoucím závodů je zvlášť určena druhá publikace, Z. Pietrasinského *Praktická psychologie práce*, 210stránkový populárně vědecký výklad o psychologii práce a jejím použití v průmyslových podnicích.

Kniha je doplněna seznamem více než sta konkrétních opatření a změn, jimiž lze dosáhnout lepšího plánování a organizování práce, zlepšení celkového klimatu mezi pracujícími atd., a přispívat tak celkovému pocitu uspokojení i radosti z práce.

Prostituce pod lupou sociologa

„Zdá se, že jsme příliš předčasně prohlásili problém prostituce za vyřešený; počet prostitutek roste a mezi nimi zvláště počet mladistvých“ — toto neradostné konstatování skutečnosti neplatí (myslím) jen na Polsko. Než se však budeme moci opřít i u nás o přesná statistická data a sociologický rozbor této společensko-morální choroby, a tím objektivně pohledět na podstatu a formy tohoto složitějšího společenského zjevu, bude vhodné seznámit se aspoň se závěry, které shromáždila M. Jasińska ve své studii o mladých prostitutkách, v níž analyzuje metodou sociologického průzkumu proces společenského vykojení u 100 děvčat. Jasińska činí své závěry na základě seriózního studia: v obvodu Varšavy studovala tento proces u děvčat do 25 let plných pět let, konzultovala lékaře, pedagogy, milici, sama prováděla konzultace se zadrženými prostitutkami. Z jejich zjištění vyplývá mj., že rozhodující úlohu v životě děvčat hraje řádná rodinná výchova; 84 % všech prostitutek, jejichž osudy autorka zkoumala, postrádalo normální rodinnou výchovu před ukončením 18. roku, většina už před svým 14. rokem; 30 % je jich z rozbitých manželství. Děvčata, jejichž vývoj byl zkoumán, ve 42 % změnila 2krát či 3krát výchovné středisko, ve 26 % 4–5krát, v 15 % 6–10krát. 35 % těchto děvčat pobývalo v dětských domovech. V 67 % případů u rodin mladistvých prostitutek byl zjištěn alkoholismus přinejmenším jednoho z rodičů či pěstounů. Do kategorie nejvíce zdegradované patří děvčata ze středisk varšavského lumpenproletariátu a venkovských rodin, nejčastěji sirotci či polosirotky, posláni ze vsí na práci do města. Analfabetismus aspoň jednoho z rodičů zjištěn u 60 procent těchto děvčat. Obzvláště rozhodujícím činitelem (zjišťuje Jasińska), který ovlivňuje morální a společenské vykojení děvčat, jež byla podrobena zkoumání, je neatraktivnost rodinného prostředí, napjatá atmosféra v rodině, nadměrný liberalismus ve výchově, nejednou i úplný nedostatek kontroly nad životem dětí, často i brutalita v poměru k nim. Celkem 3/4 těchto děvčat bylo vychováno při malé účasti rodičů. — A tak pod problémem prostituce se objevil problém ještě hlubší, otázka rodiny a řádné a rozumné rodinné výchovy dívčí mládeže. — Práce Jasińskiej vyšla ve sborníku *Archivum Kryminologii*, kdež jsou i další studie věnované mládeži, která sešla na scesti. Snad i toto upozornění přispěje, aby také u nás jsme začali o mládeži publikovat více faktického materiálu a sociologických studií než náladových a subjektivistických úvah.

Sociologie v Jugoslávii

Orgánem Jugoslávské sociologické společnosti je časopis *Sociologia*, který vychází čtvrtletně jako víc než 200stránková revue. V minulém ročníku (1964, 2–4) otiskoval *Ante Fiamengo* studii o sociologických koncepcích v díle Saint-Simona a M. Durič pojednání o filosofických základech sociologie. Hojně místa je v jugoslávské sociologické revui věnováno i vědecké diskusi.

Sociologie závodů

„V závodě jako v čóce se sbíhají společenské procesy, a proto také historie závodů je v jistém stupni historií společnosti; vytváření závodů, jeho práv a povinností, jeho místo ve společnosti, je pak modelováním společnosti. Proto věda o závodech má významnou hodnotu poznávací i praktickou, je potřebná pro společenskou praxi i pro uvědomění si společenských přeměn.“ — Tento citát je vzat z úvodu knihy *Sociologia zawodów*, která vyšla ve varšavské sbírce „Książka i Wiedza“ redakcí A. Sarapaty (Warszawa 1965, stran 609). Je to vlastně sborník, který shrnuje referáty konference o sociologii závodů z roku 1963, a proto je značně pestrý i různorodý. Zofia Krzyżanowska ve své recenzi v *Trybuně Ludu* vytýká nedostatek nutného ekonomického aspektu jednotlivých studií a pokračuje: Dokonce i v referátu St. Dziecielské-Machnikowské na téma Vybrané problémy feminizace závodů farmaceutického, který vnáší do problému nejvíce nových elementů a zabývá se jím poměrně neúplně, je zřejmý nedostatek ekonomického pohledu a rozboru. Vytýká dále nedostatek koordinace celé látky, těžký sloh knihy a to, že se mnohých otázek mohla dotknout jen povrchně; přece však kladně oceňuje informativní význam publikace i její inspirující funkci, která povede k dalším výzkumům. Proto byla kniha také ihned rozebrána a „w błyskawicznym tempie“ zmizela z knihkupeckých pultů.

O religiozitě mládeže

otiskl J. Trybuszewicz z varšavské univerzity obsahlou studii v časopisu *Studia sociologiczne* (1964, 4, str. 165). Studie se opírá o materiál, který byl získán anketou, v níž odpovědělo 58 chlapců a 108 děvčat. Anketa byla anonymní, a přece 7,8 % hochů a až 32,8 % děvčat neodpovědělo vůbec. Množství dotázaných je ovšem nedostačující, aby mohly být z tak kusého materiálu činěny obecnější závěry; avšak i pro nás je poučná zkušenost, jak obtížné je právě zde zachytit anketou skutečné názory mladých, jistě také proto, že často nejsou ještě ustálené a mění se vlivem prostředí, výchovy atd. Trybuszewicz proto také činí opatrné závěry: Pozorování religiozity předválečné a dnešní polské mládeže ukazuje podstatný rozdíl v tónu a celé atmosféře. Ve výpovědích dnešní mládeže převládá střízlivost a racionalismus, jen sporadicky se projevuje

náboženská exaltovanost. Existuje také povrchní, zvyková či „deistická“ religiozita, která rozděluje život na dvě autonomní sféry, světskou a náboženskou. Pozorujeme tu též tendenci (uzavírá autor), která charakterizuje náboženský život např. v USA. Náboženství ztrácí svůj imperativní charakter, stává se „doplňkem“ života, který determinuje jeho obsah. Náboženství, které je odseparované od denního žití a které traktuje „zábavy“ (pleasures) mládeže jako nemorální, nachází u ní malý ohlas. V tomto směru stále rostoucí vliv světských činitelů na vytváření náboženských názorů se zdá určující vývojovou tendenci současné religiozity vůbec; religiozita mládeže není zde výjimkou. — V použité literatuře autor upozorňuje na dvě americké publikace z tohoto oboru: Elizabeth B. Hurllock, *Adolescent Development* (New York 1955, str. 301), a E. Fromm, *Psychoanalysis and Religion* (New Haven 1959, str. 58).

*

Další příspěvek, a to k religiozitě mládeže v Německé spolkové republice, otiskly *Frankfurter Hefte* (1965, 4) v úvaze B. Lehra „Der Anteil der Katholiken am akademischen Nachwuchs“. Autor uvádí v řadě tabulek přesná statistická data a všimá si zejména skutečnosti, že počet vysokoškolských studentů protestantského vyznání vzrůstá, zatímco počet příslušníků římskokatolické církve postupně klesá. Ve školním roce 1951 až 1952 podle úřední statistiky studovalo na vysokých školách v NSR 109 724 studentů, z nichž bylo 43 654 (39,8 %) katolíků, 61 550 (56,1 %) evangelíků a 4 520 (4,1 %) příslušníků jiných náboženských společností nebo bezkonfesních. Ve školním roce 1963/64 bylo v NSR již 232 429 vysokoškoláků, z nichž 34,2 % katolíků, 61,1 % evangelíků a 4,7 % jiných.

Úloha vědy v moderní společnosti neustále vzrůstá,

věda se stává materiální společenskou silou; také mocenská váha moderního státu i jeho obranyschopnost odvisí především od stupně jeho vědeckého rozvoje a výrobní potence po stránce kvalitativní i kvantitativní. Proto výdaje na vědecký rozvoj soustavně rostou a stávají se podstatnou součástí státních rozpočtů. Tento vývojový rys soudobé společnosti výmluvně ilustrují i údaje o rozpočtu předního kapitalistického státu — USA. V příštím fiskálním roce se prelinuje na vědeckovýzkumné práce o 2 % víc než

v předešlém rozpočtu. Celkem poskytuje federální rozpočet USA pro vědecké účely 15,6 miliardy dolarů. Z finančních prostředků průmyslu je dále na tento účel určeno na 6 miliard dolarů; v úhrnu tedy z veřejných i soukromých prostředků bude vynaloženo v jediném roce na vědeckovýzkumné práce přes 20 miliard dolarů. Více než 60 % z této sumy je určeno na všeobecný rozvoj vědy, dále pak je pamatováno na základní teoretický výzkum, stavbu nových laboratoří, ústavů atd.

Sociologické výzkumy o působení reklamy,

o jejich formách, způsobech i účinnosti jsou hojně prováděny v USA, zdá se, že více z praktických obchodních důvodů než z teoretického zájmu. Ať tak či onak, jde o zajímavý problém psychologického působení a účinnosti reklamy na kupující, který existuje i v socialistické společnosti; také u nás, jak nyní vidíme stále častěji, inzerují jednotlivci (nabídnutí k sňatku!) i národní podniky, lázně a turistická střediska, podniky zahraničního obchodu atd. v novinách, v letácích, biografech, na plakátech i v televizi. Proto jsou i pro nás zajímavé metodiky sociologického průzkumu této otázky, jeho výsledky i základní ekonomická fakta, z nichž vychází. Náklady na reklamu všeho druhu činily totiž v USA už v roce 1947 téměř 4 miliardy dolarů, nyní však dostupují opravdu rekordní výše, 14 miliard dolarů ročně! Jde tedy o ekonomický fakt takového rozsahu, že už sám o sobě stojí za sociologický rozbor. Pokud jde o výsledky zkoumání, je-nuž byly podrobeny reklamní a propagační způsoby amerického obchodu, zjišťuje se mimo jiné, že příliš nápadná, bombastická reklama obchodu nijak neslouží.

Památce Maxe Webera

je věnováno prvé číslo letošního ročníku *Revue internationale des sciences sociales* (1965, 1). Rozborem jeho díla se zabývají R. Bendix, W. Mommsen, T. Parson a P. Rossi. Obsáhlé číslo časopisu (přes 200 stran), který vydává UNESCO, je doplněno velkým množstvím poznámek, přehledů a zpráv o rozvoji sociologie v celém světě. Najdeme zde mimo jiné i příspěvek V. P. Jakimova, profesora etnografického institutu v Moskvě, nadepsaný „Les races dans le temps“. Pro českého čtenáře je velmi poučný i přehled nejnovější sociologické, filosofické, právní a jiné literatury z celého světa.

V. Osvald